

Рэалізацыя семантыкі просьбы ў беларускай мове: структурна-камунікатыўны і прагматычны аспекты

Зіманскі В.Э.

Установа адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”, Віцебск

Моўныя зносіны – складаны і шматпланавы працэс усталявання і развіцця кантактаў паміж людзьмі, абумоўлены запатрабаваннямі сумеснай дзейнасці, выпрацоўкай адзінай стратэгіі ўзаемадзеяння, успрыманнем і разуменнем іншага чалавека; працэс узаемага ўплыву камунікатаў, які рэалізуецца ў акаляючым сацыяльным асяроддзі. Задача змястоўнага разгортвання камунікатыўнага ўзаемадзеяння праз дыялог шмат у чым застаецца актуальнай да гэтага часу і патрабуе шматбаковага комплекснага апісання не толькі спецыялістамі ў галіне лінгвістыкі, але і сацыяльнай псіхалогіі, этнаметадалогіі і іншых дысцыплін, у цэнтры ўвагі якіх знаходзіцца ўзаемадзеянне асобы з навакольным светам. Дадзеная праца прысвечана даследаванню прыватнага семантычнага тыпу падахвочвання – просьбы.

Мэта працы – выяўленне моўных сродкаў з семантыкай просьбы, вызначэнне функцыі, апісанне і сістэматызацыя іх семантычных асаблівасцяў і прагматычных уласцівасцяў у беларускай мове.

Матэрыял і метады. *Матэрыялам даследавання паслужылі прыклады з твораў беларускай літаратуры XIX–XXI стагоддзя, якія змяшчаюць моўныя сродкі выражэння семантыкі просьбы. Метады працы вызначаны аб’ектам, прадметам, мэтай, задачамі даследавання і спецыфікай моўнага матэрыялу. Для раішэння настаўленых праблем выкарыстоўваліся метады стылістычнага аналізу, прагмалінгвістычны, апісальны, кантэкстуальны, супастаўляльны, статыстычны метады.*

Вынікі і іх абмеркаванне. *Асноўнымі моўнымі сродкамі выражэння семантыкі просьбы з’яўляюцца лексіка-граматычныя: дзеяслоўных формаў, перфарматыўных дзеясловаў лексіка-семантычнай групы просьбы, мадальных дзеясловаў з канатацыяй ветлівасці, прэдыкатываў “можна”, “трэба”, “пажадана”; марфалагічныя: дзеяслоўных формаў ва ўмоўным ладзе, з магчымым узмацненнем ілакутыўнай сілы пасродкам адмаўлення; сінтаксічныя: уласна-імператыўных і ўскосна-імператыўных канструкцый, пытальных канструкцый у транспанаванай форме. Іх выбар залежыць ад сферы зносінаў камунікатаў: у афіцыйных зносінах маўленчыя дзеянні моўніка набываюць рытуальны характар; у штодзённа-бытавай сферы зносінаў адрасант карыстаецца шырокім спектрам моўных сродкаў і ўжывае тыя, якія, па яго меркаванні, будуць найбольш дарэчнымі ў пэўнай жыццёвай сітуацыі. Функцыянаванне прыватных прагматычных тыпаў мае наступную спецыфіку: просьба-рэгулятыў рэалізуецца толькі ў рамках семантычнага тыпу просьбы аб дзеянні; просьба-карэктыву, як правіла, у рамках семантычнага тыпу просьбы аб дзеянні ці просьбы аб сумесным дзеянні; просьба-партытыў можа функцыянаваць у рамках любога семантычнага тыпу просьбы (просьбы аб дзеянні, просьбы аб сумесным дзеянні, просьбы аб дазволе).*

Заклучэнне. *Выяўлены корпус моўных сродкаў выражэння семантыкі просьбы пацвярджае тое, што просьба з’яўляецца ўніверсальным самастойным тыпам заахвочвання, семантыка якой рэалізуецца ў маўленчай дзейнасці рознаўзроўневымі моўнымі сродкамі, якія характарызуюцца ўніверсальнасцю. У той жа час нацыянальна-культурныя асаблівасці маўленчых паводзін носьбітаў мовы дазваляюць казаць пра наяўнасць унікальных моўных сродкаў, якія актуалізуюць семантыку просьбы.*

Ключавыя словы: камунікатыўная сітуацыя, прагматыка, камунікатыўна-семантычная група, дзеянне, дазвол, прабачэнне, семантычны тып, сродак.

(Ученые записки. – 2024. – Том 39. – С. 131–138)

Implementation of the Semantics of Request in the Belarusian Language: the Structural-Communicative and Pragmatic Aspects

Zimanski V.E.

Education Establishment “Vitebsk State P.M. Masherov University”, Vitebsk

Speech interaction is a complex and multifaceted process of establishing and developing contacts between people, determined by the requirements of joint activities, the development of a unified strategy for interaction, perception and understanding of another person; the process of mutual influence of communicants, which is realized in the surrounding social environment. The task of meaningful development of communicative interaction through dialog in many ways remains relevant for this pair and requires

a multifaceted, comprehensive description not only by specialists in the field of linguistics, but by social psychology, ethnomethodology and other disciplines focused on human interaction with the outside world. This work deals with the study of a special semantic type of incentive – a request.

The purpose of the work is to identify linguistic means with the semantics of a request, determine their function, describe and systematize their semantic features and pragmatic properties in the Belarusian language.

Material and methods. The research material was based on examples from works of Belarusian literature of the 19th–21st centuries, containing linguistic means of expressing the semantics of a query. Research methods are determined by the object, subject, purpose, objectives of the study and the specifics of the language material. To solve the problems, the method of stylistic analysis, pragmalinguistic, descriptive, contextual, comparative, and statistical methods were used.

Findings and their discussion. The main linguistic means of expressing the semantics of a request are lexical and grammatical: verbal forms, performative verbs of the lexical-semantic group of a request, modal verbs with a hint of politeness, predicates “can”, “need”, “desirable”; morphological: verbs in the conditional mood, with possible strengthening of illocutionary force through negation; syntactic: proper imperative and indirect imperative constructions, interrogative constructions in transposed form. Their choice depends on the sphere of communication of the communicants: in official communication, the speech actions of the speaker acquire a ritual character; in everyday communication, the addresser uses a wide range of linguistic means and chooses those that, in his opinion, will be most appropriate in a certain life situation. The functioning of private pragmatic types has the following specifics: a regulatory request is implemented only within the framework of the semantic type of request for action; a correction request, usually within the framework of a semantic type of requirement for action or a request for joint action; a partitive request can function within any semantic type of request (requests for action, requests for joint action, requests for permission).

Conclusion. The identified corpus of linguistic means of expressing the semantics of the request confirms that a request is a universal independent type of incentive, the semantics of which is realized in speech activity by multi-level linguistic means characterized by universality. At the same time, the national and cultural characteristics of the speech behavior of native speakers suggest the presence of unique linguistic means that actualize the semantics of the request.

Key words: communicative situation, pragmatics, communicative-semantic group, action, permission, apology, semantic type, means. (Scientific notes. – 2024. – Vol. 39. – P. 131–138)

У паўсудзённым жыцці чалавека ўзнікае пэўная колькасць жаданняў, рэалізаваць якія ён не заўсёды здольны самастойна. Для рашэння простых ці складаных задач, якія сустракаюцца на жыццёвым шляху, чалавек часта звяртаецца з просьбай да розных людзей. І ад таго, якім чынам ён зможа выказаць свае жаданні, данесці да партнёра думку пра неабходнасць іх рэалізацыі, залежыць канчатковы вынік камунікатыўнага акту.

Для дасягнення патрэбнай мэты мы больш за ўсё ўзаемадзейнічаем з суразмоўцам метадам нашага ветлівага стаўлення да яго і шляхам выбару той ці іншай камунікатыўнай стратэгіі. Выяўляючы просьбу пры гутарцы, мы імкнёмся аказаць на суразмоўцу маўленчае ўздзеянне, гэта значыць вербальна ці невербальна імкнёмся заахваціць яго да ажыццяўлення некаторага практычнага дзеяння. Зыходнай інтэнцыяй любой прапановы з’яўляецца аказанне ўздзеяння на таго, хто слухае, з улікам ветлівага да яго стаўлення і прынятых моўных нормаў.

Чалавек, знаходзячыся ў грамадстве, схільны да набывання поглядаў, пунктаў гледжання і звычак тых людзей, у зносінах з якімі ён зацікаўлены. Ён імкнецца да «ўзору», які склаўся ў свядомасці носьбітаў мовы, спрабуе дзейнічаць па правілах камунікатыўных роляў моўніка і таго, хто слухае. Моўнік імкнецца выконваць «агульную лінію» маўленчых паводзін, моўную норму, парушаючы якой цягне за сабой негатыўную рэакцыю групы. Прынятыя нормы і ўмоўнасці грамадскага жыцця самай непасрэдным чынам уплываюць на характар маўленчых паводзін. Уступаючы ў маўленчыя зносіны з іншымі людзьмі, чалавек успрымае звычайна групавую норму як адзіна магчымую. У любым грамадстве пэўныя маўленчыя дзеянні могуць мець

месца, іншыя – не могуць, але ў любым выпадку моўнік імкнецца не абражаць іншага чалавека, не зневажаць яго, а, наадварот, выяўляць яму павагу, выяўляць зычлівасць [1, с. 22]. Гэта значыць, камунікаты бяруць на сябе абавязак раскрыць камунікатыўную кампетэнцыю, «якую можна разумець як інтэграцыю маўленчых учынкаў і пазамоўных ведаў...» [2, с. 21]. Паспяхова рэалізаваная яна можа быць толькі пры ўмове талерантнасці, адкрытасці і гатоўнасці да зносін. У цэнтры ўвагі знаходзяцца прагматычныя ўменні, якія ўключаюць у сябе здольнасць самастойна наладжваць кантакт, уступаць у маўленчыя зносіны, іх падтрымліваць і завяршаць, падпарадкоўвацца сацыяльным нормам і маўленчаму этыкету носьбітаў чужой культуры.

Этыкет і маўленне, па меркаванні Н.І. Форманоўскай, цесна злучаны паміж сабой. «У кожным грамадстве этыкет паступова развіваўся як сістэма правіл паводзін, сістэма дазваляў і забарон, якія арганізуюць у цэлым маральныя нормы» [3, с. 44–45].

Просьба як маўленчае дзеянне разглядаецца традыцыйна сярод формул маўленчага этыкету таму, што менавіта ў дадзеным дзеянні моўнік імкнецца не адыходзіць ад правіл ветлівасці, інакш ён рызыкуе не дасягнуць сваёй мэты, таму што вынік просьбы накіраваны на карысць “я” моўніка: “Я прашу Вас зрабіць гэта”. Каб дасягнуць чагосьці “для сябе” з дапамогай просьбы, чалавек павінен быць ветлівым. Пры гэтым моўнік не павінен забываць на тое, што ў кожнай маўленчай сітуацыі трэба выбіраць найболей дарэчны, прымальны выраз з таго мноства формаў, якім забяспечыла нас мова. Пры гэтым варта ўлічваць, хто твой суразмоўца, да якога ты звяртаешся з просьбай. Дадзеная праца прысвечана даследаванню просьбы як прыватнага семантычнага тыпу падахвочвання.

Актуальнасць даследавання абумоўлена тым, што, нягледзячы на даволі добрую распрацаванасць семантычных і прагматычных тыпаў просьбы і сродкаў выражэння яе семантыкі ў рускім мовазнаўстве (працы Я.У. Байчука, Г.А. Шулъженка, Г.Р. Шам'енавай, Н.І. Фарманоўскай і інш.) [1; 3–9], рознабаковы аналіз такога спецыфічнага маўленчага акта, як просьба, у беларускай лінгвістыцы не атрымаў належнага развіцця.

Мэта працы – выяўленне моўных сродкаў з семантыкай просьбы, вызначэнне функцыі, апісанне і сістэматызацыя іх семантычных асаблівасцяў і прагматычных уласцівасцяў у беларускай мове.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужылі прыклады з твораў беларускай літаратуры XIX–XXI стагоддзя, якія змяшчаюць моўныя сродкі выражэння семантыкі просьбы. Метады працы вызначаны аб'ектам, прадметам, мэтай, задачамі даследавання і спецыфікай моўнага матэрыялу. У аснове рашэння разгледжаных праблем ляжыць прагмалінгвістычны метады, які дазваляе даследаваць моўныя сродкі з пункту гледжання выкананых імі функцый, вызначыць іх прагматычную значнасць. Пры вывучэнні моўнага матэрыялу ў працы выкарыстоўваецца апісальны метады, які дазваляе выявіць і сістэматызаваць моўныя сродкі выражэння семантыкі просьбы на розных узроўнях мовы; кантэкстуальны метады, што прадугледжвае разгляд моўных сродкаў выражэння семантыкі просьбы ў кантэксце сітуацыі; супастаўляльны метады, які забяспечвае міжмоўнае супастаўленне розных моўных сродкаў, што рэалізуюць просьбу; метады стылістычнага аналізу, які дае магчымасць вызначыць эмацыйна-экспрэсіўную афарбаванасць выказванняў, што змяшчаюць моўныя сродкі выражэння семантыкі просьбы.

Вынікі і іх абмеркаванне. Моўныя зносіны – складаны і шматпланавы працэс усталявання і развіцця кантактаў паміж людзьмі, абумоўлены запатрабаваннямі сумеснай дзейнасці, выпрацоўкай адзінай стратэгіі ўзаемадзейнення, успрыманням і разуменнем іншага чалавека; працэс узаемнага ўплыву камунікатаў адзін на аднаго, які рэалізуецца ў акаляючым сацыяльным асяроддзі. Матэрыялам для вывучэння агульных заканамернасцяў ажыццяўлення камунікатыўнага ўзаемадзейнення шматлікія даследчыкі лічаць дыялог, які прыцягвае да сябе ўвагу па прычыне таго, што функцыянуе ў асяроддзі жывых чалавечых зносінаў, а задача яго змястоўнага разгортвання шмат у чым застаецца актуальнай па гэту пару і патрабуе шматбаковага комплекснага апісання не толькі спецыялістамі ў галіне лінгвістыкі, але і сацыяльнай псіхалогіі, этнаметадалогіі і іншых дысцыплін, у цэнтры ўвагі якіх знаходзіцца ўзаемадзейненне асобы з навакольным светам.

У дадзеным артыкуле просьба разглядаецца як тып падахвочвання, які ўключае шэраг прагматычных і функцыянальна-стылявых разнавіднасцяў з розным значэннем (маленне, перакананне, упрошванне, угаворванне, заговор, хадаініцтва, прашэнне, апеляцыя, петыцыя) і вызначаецца як маўленчае дзеянне, накіра-

ванае на актывізацыю/заохвочванне адрасата да ажыццяўлення вербальных/невербальных дзеянняў.

Камунікатыўная сітуацыя просьбы фарміруецца па законах тыповай камунікатыўнай сітуацыі і складаецца з усіх яе кампанентаў. Камунікатыўная сітуацыя просьбы ўзнікае з прычыны немагчымасці/нежадання адрасанта выканаць вызначанае дзеянне/атрымаць жаданы аб'ект/уладкаваць жаданую жыццёвую сітуацыю і звароты да адрасата, які можа (але не абавязаны) выканаць жаданае дзеянне.

Аналіз фактычнага матэрыялу дазволіў выдзеліць наступныя тыпы выражэння просьбы ў беларускай мове: семантычныя тыпы просьбы (просьба аб дзеянні, просьба аб сумесным дзеянні, просьба аб дазволе, просьба аб прабачэнні), прагматычныя тыпы просьбы (просьба-рэгулятыў, просьба-карэктыв, просьбы-партытыў). Адначасова з імі ў дадзеным раздзеле будуць разгледжаны моўныя сродкі, якія ўзмацняюць функцыю ўздзеяння на адрасата. Апісанне тыпаў просьбы праведзена з пункту гледжання функцыянальна-семантычнага і камунікатыўна-прагматычнага падыходаў пры ўліку сферы зносінаў, прынцыпу рэалізаваўнага дзеяння, імпліцытнага/экспліцытнага спосабаў выражэння семантыкі просьбы.

Семантычныя тыпы просьбы. Аналіз моўнага матэрыялу дазволіў вылучыць некалькі разнавіднасцяў просьбы, што залежаць ад крыніцы выканання дзеяння, якія ў дадзеным даследаванні разглядаюцца як семантычныя тыпы просьбы. Прыватны семантычны тып просьбы, пры якім выкананне дзеяння арыентавана на адрасата падахвочвання, вызначаецца ў працы як просьба пра дзеянне. Выкананне каўзальнага дзеяння, якое арыентуецца на абодвух удзельнікаў камунікатыўнай сітуацыі, абумоўлівае вылучэнне просьбы пра сумеснае дзеянне. Семантычны тып просьбы, заснаваны на выкананні каўзальнага дзеяння самім адрасантам падахвочвання, разглядаецца як просьба пра давол. Семантычныя тыпы просьбы выяўляюць дыферэнцыяцыю тыповай камунікатыўнай сітуацыі і схем яе развіцця.

Просьба аб дзеянні – гэта прыватны семантычны тып просьбы, пры якім выкананне дзеяння арыентавана на адрасата просьбы.

Схема камунікатыўнай сітуацыі просьбы праз дзеянне наступная: 1) у адрасанта ўзнікае неабходнасць у выкананні дзеяння (рознага парадку), якое можа быць рэалізавана адрасатам; 2) адрасант вербальна/невербальна паведамляе партнёру па камунікацыі пра жаданае дзеянне; 3а) адрасат выконвае дзеянне (эфект дасягаецца); 3б) адрасат абяцае выканаць дзеянне ў будучыні (эфект дасягаецца часткова); 3в) адрасат адмаўляецца выканаць дзеянне (эфект не дасягаецца).

Просьба аб дзеянні функцыянуе ў розных сферах зносінаў ва ўмовах міжасобаснай/групавой/масавай камунікацыі ў вуснай ці пісьмовай форме. Колькасны паказчык сувязі паміж камунікантамі ўплывае на характарыстыкі ўдзельнікаў зносінаў. У міжасобаснай/групавой камунікацыі адрасант і адрасат рэальныя;

у сітуацыі масавай камунікацыі адрасант можа з’яўляцца як рэальным, так і дэперсаніфікаваным удзельнікам зносін, а адрасат абагульнены. Зварот да віртуальнага адрасата магчымы ў маналагічным маўленні.

Асноўным універсальным моўным сродкам рэалізацыі просьбы аб дзеянні ў дзвюх блізкароднасных мовах з’яўляюцца імператыўныя формы дзеясловаў закончанага трывання ў 2-й асобе адзіночнага ці множнага ліку, таму што просьба, выражаная імператывам, можа мець розныя адценні катэгарычнасці; імператыўныя выказванні, якія рэалізуюць просьбу, часта дапаўняюцца формуламі ветлівасці.

Прашу на кухню, Валянцін, – замітусіўся Мяфодзій. – Святое месца, хе-хе (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”). Пакажы мне, калі ласка, сваё левае запяцце (А. Андрэеў “Сусвет не месца для самоты”). Дайце мне руку! Дзяўчына ляжыць, а ён не пашавяліцца. Вы кепска выхаваны (А. Андрэеў “Сусвет не месца для самоты”). Добра, пацалуй мяне, маё кацянятка, – сказаў тата (А. Гара “Чорная дзірка”). – Схадзі, бацька, у мой дом, прынясі піса са склепа. Маіх жаніхоў ад баяна не адарвеш, – гэта яна пра мужа і сына. – Уладзімір Паўлавіч, ідзіце ў хату, пасядзіце, танцаваць жа не будзеце (Іван Шамякін “Злая зорка”). – Томачка, дзіця маё, зрабі добрую справу: вазьмі шэфства над Барысам. Каб лішняе не выпіў, а то ён хлопец завадны (Іван Шамякін “Злая зорка”). – Барысок, сыне мой, прашу цябе: не заводзься. Тут жа амаль усе незнаёмыя табе людзі (Іван Шамякін “Злая зорка”). Старайцеся, хлопчыкі. Пакуль займеце кабінет у гэтым доме, лягчэй будзе абараняцца (Іван Шамякін “Злая зорка”).

Дапаможным кампанентам у структуры самой просьбы ў беларускай мове з’яўляюцца памяншальна-ласкальныя словы, якія надаюць просьбе мяккасць, а моўніку – упэўненасць, што яму не будзе адмоўлена. У прыведзеных прыкладах гэта выразы: *кацянятка маё, дзіця маё, сыне мой, хлопчыкі*.

У арганізацыі просьбы аб дзеянні актыўна выкарыстоўваюцца пыталыя канструкцыі ва ўскоснай функцыі, накіраваныя не на запыт інфармацыі, а на актуалізацыю некатэгарычнага падахвочвання. У беларускай мове пыталыя канструкцыі рэалізуюць просьбу аб дзеянні па формуле: дзеяслоў з семантыкай “даваць”, “чакаць”, “слухаць”, “ісці”) у 2-й асобе адзіночнага/множнага ліку (можа быць ускладнена адмоўем).

Давай яго сюды, што ты стаіш, як ёлупень (М. Прохар “Набліжэнне”). А давай падменем яго метафарай (А. Казлоў “Незламная свечка”). Мама, давай скончым гэтую размову. Справа гэта настолькі інтымная. (А. Андрэеў “Апельсіны на асфальце”). Давай вернемся да Іскандэра. Чаму ты вырашыў, што ў цябе ёсць шанец з ім дамовіцца? (М. Прохар “Набліжэнне”). Чакайце, хлопцы, – сказаў Данька. – Бярыце вась (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). І звярнуўся да атрада: – Слухай мяне... Пайдзеце да іхніх сціратаў і памяркуеце, колькі ім трэба, каб за ноч не схавалі... Не звяртайце ўвагі, – нервова сказаў Сыракомля. – Я не хачу пакрыўдзіць пана Ліза-

губа. Ды пачакай ты са сваім подзвігам, Валера. Што мне рабіць? (М. Прохар “Набліжэнне”). А давайце сустрэнемся заўтра? Тут, у гэты ж час (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”). Слухай, – сказаў Загорскі спакойна, як роўнаму. – Яна ж верыла ў цябе (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). Прайдзіце сюды, дзяўчына. Тут ёсць месца строга для вас – ізноў прарэзаўся голас гладкастрыжанага (А. Андрэеў “Для каго ўзыходзіць сонца?”). Прыходзьце. Буду вас чакаць. Даўно не бачыла настолькі ўпэўненага ў сабе мужчыну (А. Андрэеў “Апельсіны на асфальце”). Прыходзь заўтра ў рэдакцыю, – прапанаваў Юджын, – атрымаеш заданне. А там паглядзім (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”).

Сродкі, якія ўдзельнічаюць у рэалізацыі просьбы аб дзеянні, уяўляюць розныя моўныя ўзроўні (лексічны, марфалагічны, сінтаксічны). Перадача семантыкі просьбы магчымая імпліцытным ці экспліцытным спосабам.

Просьба аб сумесным дзеянні – гэта прыватны семантычны тып просьбы, пры якім мяркуецца выкананне дзеяння адрасатам сумесна з адрасантам.

У схеме камунікатыўнай сітуацыі просьбы аб сумесным дзеянні: 1) рэалізацыя жаданага бачыцца адрасантам як вынік сумеснай дзейнасці; 2) адрасантам паведамляецца пра жаданае дзеянне пры намінацыі ўдзельнікаў выканання дзеяння (адрасант разам з адрасатам); 3а) адрасат згаджаецца выканаць сумесна з адрасантам дзеянне (эфект дасягаецца); 3б) адрасат абяцае выканаць сумесна з адрасантам дзеянне ў будучыні (эфект дасягаецца часткова); 3в) адрасат адмаўляецца выканаць сумесна з адрасантам дзеянне (эфект не дасягаецца).

Просьба аб сумесным дзеянні актуалізуецца ў маўленні рознаўзроўневымі моўнымі сродкамі, выбар якіх залежыць ад параметраў камунікатыўнай сітуацыі (сферы зносін, тыпу ўзаемаадносін паміж камунікатамі іх сацыяльных роляў і інш.). Просьба аб сумесным дзеянні рэалізуецца ў розных сферах зносін ва ўмовах міжасобаснай ці групавой камунікацыі ў вусновай ці пісьмовай форме. Удзельнікі зносін, як правіла, рэальныя. Прычыны, якія падахвочваюць адрасанта звяртацца да суразмоўцы з просьбай аб сумесным дзеянні, могуць быць наступнымі: немагчымасць/нежаданне адрасанта выканаць дзеянне самастойна; наяўнасць у адрасата вызначаных магчымасцяў/паўнамоцтваў, якія маглі б спрыяць выкананню дзеяння, неабходнага для ажыццяўлення адрасантам.

Універсальным моўным сродкам выражэння просьбы аб сумесным дзеянні ў беларускай мове з’яўляецца імператыў у форме 1-й асобы множнага ліку ці дзеяслоў прошлага часу множнага ліку з імператыўнай семантыкай.

Давай паспрабуем. Як табе такі варыянт: якім будзе голоўны завет чалавечай будучыні? (А. Казлоў “Незламная свечка”). Давайце адзначым. Колькі вам спаўняецца? (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”). Давай выйдем за савецкую медыцыну! (А. Андрэеў

“Апельсіны на асфальце”). Ну, добра ўжо. Давай пойдзем, – сказаў Алесь. Бацька ўстаў: – Пойдзем, сыне. Буду табе ўсё наказваць. А вы заставайцеся тут, пан Адам (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). Хадзем, Янечка, хадзем, золатка. Гэта ж яны жартуюць. Гэта ж Алесь пажартаваў... (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). Давайце прадоўжым знаёмства, каб мы ведалі і ставіліся адно да аднаго як члены дружнай сям’і (Іван Шамякін “Сатанінскі тур”). Ядзя! Пайшлі са мной! Плюнь на гэту банду марадзёраў (Іван Шамякін “Сатанінскі тур”). Паехалі, Лізавета Іванаўна. Бліжэй будзеш да сыноў (Іван Шамякін “Злая зорка”).

У арганізацыі просьбы аб сумесным дзеянні ў беларускай мове выкарыстоўваюцца таксама пыталыя канструкцыі з часціцамі “ці”, “хіба”, у якіх моўнік звяртаецца да суразмоўцы з пэўнай просьбай-запрашэннем нешта зрабіць, а не дзеля простага запытвання: Ці не хацеў бы ты са мной адпачыць ў Егіпце? (А. Гара “Чорная дзірка”). Ці не хочаш ты, каб мы з табою ажаніліся і нарадзілі дзяцятка нам на асалоду? (Алесь Асташонак “Жоўты колер белага снегу”). Хіба ты хочаш, каб мы туды схадзілі? Там казалі небяспечна (Алесь Асташонак “Жоўты колер белага снегу”).

Просьба аб дазvole – гэта прыватны семантычны тып просьбы, заснаваны на выкананні дзеяння самім адрасантам. Функцыянаванне просьбы аб дазvole магчыма ў розных сферах зносін ва ўмовах міжасобаснай ці групавой камунікацыі ў вуснай ці пісьмовай форме. Спецыфіка камунікатыўнай сітуацыі просьбы аб дазvole заключаецца ў тым, што адрасант мае жаданне выканаць вызначанае дзеянне, але магчымасць яго выканання залежыць ад санкцыі адрасата. Адрасант павінен атрымаць згоду (вербальную ці невербальную) на здзяйсненне жаданага. З чаго вынікае, што ў сітуацыі просьбы аб дазvole адрасат, як правіла, вышэйшы па сацыяльным статусе ці займае больш значную сітуацыйную ролю, якая дае яму права дазваляць ці забараняць выкананне гэтых дзеянняў. Просьба аб дазvole часта спалучана з правіламі ветлівых зносін, дзе статусы камунікатаў не маюць значэння.

Схема камунікатыўнай сітуацыі просьбы аб дазvole: 1) у адрасанта ўзнікае жаданне выканаць самастойна вызначанае дзеянне, якое можа быць рэалізавана толькі пасля дазволу адрасата; 2) адрасант звяртаецца да адрасата з просьбай пра дазвол, паведамляючы вербальна/невербальна пра неабходнае дзеянне; 3а) адрасат дазваляе адрасанту самастойна выканаць дзеянне (эфект дасягаецца); 3б) адрасат абяцае адрасанту дазволіць у будучыні выкананне дзеяння (эфект дасягаецца часткова); 3в) адрасат адмаўляецца дазволіць адрасанту выканаць самастойна дзеянне (эфект не дасягаецца).

Лексічнае раскрыццё камунікатыўнага намеру моўніка ў просьбе аб дазvole ажыццяўляецца ў выказваннях, якія змяшчаюць дзеясловы лексіка-семантычнай групы дазвалення – у беларускай мове раскрыццё дасягаецца з дапамогай мадальнага слова “можна”.

– Можна мне сказаць, бацька? – спытаў Алесь.

– Кажы. (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”).

– Можна, я спытаюся ў цябе пра тое, пра што ўчора баяўся нават падумаць. (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”).

– А можна пачытаць? Тут, зараз. Хоць бы зірнуць.... (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”).

Але грубая бязрадасная лаянка старшыні стрымала: ці мала што ў чалавека магло здарыцца – на вяселлі! – Мне можна ісці? (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”).

Просьба аб дазvole як тып заахвочвання можа быць выяўлена экспліцытна. Тыповая граматычная форма – пыталыя сказы з дзеясловам у форме 1-й асобы цяперашняга часу абвяснага ладу. Такі від просьбы выкарыстоўваецца галоўным чынам у афіцыйна-дзелавой сферы зносін, захоўваючы нейтральнасць, ці ў штодзённа-побытавай сферы, набываючы экспрэсіўную афарбоўку.

Просьба аб прабачэнні – гэта такі від просьбы, у якім адрасат адначасова просіць прабачэння ў свайго суразмоўцы. Пры гэтым выкарыстоўваюцца формы дзеясловаў, якія выражаюць прабачэнне і нясуць у сваім дэнататыўным слаі стануючую канатацыю. Гэта форма выражаецца загадным ладам дзеясловаў “прабач(це), “даруй(це)” (адзіночнага ці множнага ліку) + асоба адрасанта дзеяння (выражаная звароткам).

– Валянцін, прабач. Даруй мне, анёл мой! (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”). – Прабачце, джэнтльмены, – сказаў Крэст, – я выпадкова чуў усё. Я не хацеў бы пераашкаджаць вам (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). – Прабачце, панове, за жарт, – сказаў Кроер. – Іначай ніхто не прыехаў бы (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). – Давай лепш вып’ем. Даруй, калі я цябе чым-небудзь накрыўдзіў, Кірыл (М. Прохар “Набліжэнне”). – Прашу прабачэння, спадарства. – А пасля чамусьці рыкнуў: – Клашар-ры! (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”). Ён пільна глядзеў на яе. І тады яна спахапілася: – Ой, я нешта не тое сказала. Даруй мне, Алесь. (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). – Прабачце, кісла тут у нас. Але мы не праветрываем. Замяралі тут нашы. У памяшканні ўсё ж фон ніжэйшы – хмыкнуў на нечаканае вызначэнне (Іван Шамякін “Злая зорка”).

Прагматычныя тыпы просьбы. Моўныя сродкі, якія рэалізуюць семантычныя тыпы просьбы, валодаюць адзінай семантычнай функцыяй (падахвочванне адрасата да выканання для моўніка дзеяння), якая можа складацца з шэрагу дадатковых прагматычных функцый, сярод якіх былі выяўлены наступныя: рэгуляцыйная функцыя, накіраваная на рэгуляванне невербальных паводзін дзеячаў вызначанай сацыяльнай групы ва ўмовах канвенцыянальных зносін; карэкцыйная функцыя, злучаная з карэктыроўкай вербальных/невербальных дзеянняў ва ўмовах міжасобасных/групавых зносін; партытыўная функцыя, арыентаваная на частковае выкананне вербальных/невербаль-

ных дзеянняў ці пераарыентацыю на іншае, меней выдатковае дзеянне. Пры ўліку дадзеных функцый былі вылучаны прагматычныя тыпы просьбы: просьба-рэгулятыў, просьба-карэктыў, просьба-партытыў.

Вылучэнне прагматычных тыпаў просьбы прадугледжвае існаванне дадатковых схем камунікатыўнай сітуацыі просьбы.

Просьба-рэгулятыў – гэта такі тып моўнай просьбы, мэта якога заключаецца ў рэгуляванні/каардынаванні немаўленчых паводзін удзельнікаў вызначанай сацыяльнай групы ва ўмовах канвенцыянальных зносін.

Схема рэгулятыўнай камунікатыўнай сітуацыі просьбы: 1) адрасат можа здзейсніць учынак, неадпаведны агульнапрынятым нормам і правілам; 2) адрасант, з’яўляючыся безасабовым выразнікам нормаў, рэгулюе паводзіны адрасата, паведамляючы пра неабходныя дзеянні; 3) адрасат ігнаруе прадпісанне, парушае агульнапрыняты парадак, але адміністрацыйнай адказнасці не нясе.

Просьба-рэгулятыў функцыянуе ва ўмовах афіцыйных масавых канвенцыянальных зносін у вуснай ці пісьмовай форме пры максімальным дыстанцыяванні паміж камунікатамі. Адрасат просьбы-рэгулятыва – прадстаўнік вызначанай сацыяльнай групы, які павінен падпарадкоўвацца нормам і правілам, усталяваным у грамадстве; адрасант уяўляе сабою безасабовага выразніка гэтых нормаў і правіл, які паведамляе адрасату спосабы неабходных паводзін.

Асаблівасці просьбы-рэгулятыва складаюцца ў наступным: 1) дзеянне не для вызначанай асобы, а для ўсяго сацыяльнага калектыву; 2) выкананне дзеяння пажаданае, але не абавязковае (адрасат не панясе пакаранне за адмову ад выканання дзеяння); 3) у склад просьбаў-рэгулятываў, часцей за ўсё, уключаюцца лексемы “просьба”, “калі ласка”, “дзякуй”.

Просьба-рэгулятыў выяўляецца з дапамогай адмысловых сродкаў. Найбольш распаўсюджаная структурная формула просьбы-рэгулятыва ў беларускай мове – “просьба” + інфінітыў, які выказвае дзеянне. Моўныя сродкі, якія выказваюць просьбу-рэгулятыў, як правіла, адрозніваюцца экспліцытнасцю і нейтральнасцю: *Вялікая просьба, не адцягваць увагу кіроўцы падчас паездкі. Просьба свечасова аплочваць праезд (у тралейбусе). Вялікі дзякуй за разуменне!*

Просьба-карэктыў уяўляе сабою такі тып моўнай просьбы, прызначэнне якога складаецца ў заахвочванні адрасата да спынення/перайначвання маўленчага/немаўленчага дзеяння.

Схема карэктыўнай камунікатыўнай сітуацыі просьбы: 1) адрасат здзяйсняе/збіраецца здзейсніць (самастойна ці сумесна з адрасантам) дзеянні вызначанага характару; 2) здзяйснення/планаваныя дзеянні па якім-небудзь чынніку не задавальняюць адрасанта (не адказваюць яго інтарэсам, інтарэсам самога адрасата, не адпавядаюць камунікатыўнай сітуацыі); з мэтай паляпшэння камунікатыўнага становішча/прадурхлення негатывных наступстваў, адрасант просіць спыніць здзяйснення/планаваныя дзеянні ці прапануе

перайначванне/альтэрнатыву дзеянняў; 3а) адрасат згаджаецца выканаць волю партнёра па камунікацыі часткова ці пры выкананні вызначаных умоў; 3б) адрасат парушае волю адрасанта, што прыводзіць да камунікатыўнай няўдачы.

Асноўным універсальным моўным сродкам, які арганізуюць просьбу-карэктыў, з’яўляюцца імператыўныя канструкцыі з адмоўем “не”. Звычайна такія формы выяўляюць катэгарычнае заахвочванне (забарона, загад, патрабаванне), а ў просьбу-карэктыў яны трансфармуюцца пры слабай пазіцыі моўніка. Этыкетныя формулы (“калі ласка”, “будзьце ласкавы” і інш.) і перфарматывы (“прашу”, “малю”) нярэдка суправаджаюць падобныя канструкцыі, маюць падвойную функцыю: акрамя эксплікацыі заахвочвання яны павялічваюць ілакутыўную сілу выказвання.

– *Пачакай, Мяфодзій, прашу, не гарачыся (А. Андрэеў “Сярэдзінная тэрыторыя”). Ён размяк. Узяў яе далонямі за галаву. – Ты... не плач, прашу, – сказаў ён. – Не трэба (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). Я прашу вас прачытаць дакладную зараз жа (Іван Шамякін “Сатанінскі тур”). Як? У цябе нарадзіўся сын? І ты маўчыш! – весела выгукнуў таварыш на няшчасці, з якім Глеб гуляў у шашкі. – Ну жмінда! А ці можна нам проста зайсці паглядзець на гэтага анёлка? (Іван Шамякін “Сатанінскі тур”).*

Сродкам выражэння семантыкі просьбы-карэктыва ў беларускай мове з’яўляецца таксама вылучальна-абмежавальная часціца “толькі” ў спалучэнні з дзеясловам у імператыве ці ў асабовай форме будучага часу (у сцвярдзальных ці адмоўных канструкцыях). Такія канструкцыі ўжываюцца ў сітуацыі, калі адрасант жадае скарэктаваць будучае дзеянне адрасата. Яны выкарыстоўваюцца незалежна ад сферы зносін, іх спецыфіка складаецца ў тым, што: а) пры адмаўленні ў просьбе не канкрэтызуецца жаданае, а толькі абмяжоўваецца выбар адрасатам яго будучых дзеянняў: “рабі што хочаш, але не рабі так”; б) пры сцвярджэнні магчымых спадарожных дзеянняў не важныя для адрасата, падкрэсліваецца неабходнасць выканання асноўнага дзеяння: “рабі што хочаш, толькі зрабі так”.

Толькі ты не рабі благога і не бойся нікога (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). Толькі не закрывай вочы, прашу цябе, мне патрэбна ведаць, што ты жывы (В. Быкаў “Знак бяды”). Толькі ты не плач, мамачка, усё абыдзеца (Іван Шамякін “Злая зорка”).

Моўныя сродкі выражэння семантыкі просьбы-карэктыва галоўным чынам экспрэсіўна афарбаваны, валодаюць адзнакаваасцю, перадаюцца экспліцытна.

Просьба-партытыў – гэта такі тып моўнай просьбы, мэта якой складаецца ў заахвочванні адрасата да частковага (няпоўнага) выканання дзеяння ці ў ініцыяванні іншага дзеяння наўзамен жаданага. Просьба-партытыў знаходзіць выражэнне ў сітуацыі непасрэднага кантакту суразмоўцаў, як правіла, знаёмых адно аднаму незалежна ад іх статусных роляў.

Сцэнарыі партытыўнай камунікатыўнай сітуацыі просьбы: 1) адрасант атрымлівае/прадугледжае адмову адрасата выканаць дзеянне самастойна, сумесна з адрасантам ці дазволіць рэалізацыю дзеяння; 2) з мэтай зніжэння камунікатыўнага ціску адрасант відазмяняе характар будучага дзеяння, падахвочваючы адрасата выканаць яго часткова ці выканаць іншае, меней выдатковае дзеянне; 3а) адрасат згаджаецца часткова выканаць дзеянне/іншае дзеянне, захоўваючы камунікатыўную раўнавагу; 3б) адрасат выяўляе намер выканаць волю адрасанта пры вызначаных умовах; 3в) адрасат адмаўляецца выканаць названыя дзеянні, што вядзе да заканчэння маўленчага кантакту.

Асноўным моўным сродкам просьбы-партытыва ў беларускай мове з’яўляюцца часціцы з семантыкай абмежавання “хоць”, “хоць бы”, якія ўжываюцца ў выказванні ў якасці канкрэтызатара будучага няпоўнага дзеяння ці іншага, меней выдатковага для адрасата (з пункту гледжання фізічных, псіхічных, маўленчых і іншых паказальнікаў) наўзамен таго, у чым мае патрэбу моўнік.

Хоць бы ты памаўчай, – суха сказаў князь, – хрысціянін (У. Караткевіч “Каласы пад сярпом тваім”). Хоць вы скажыце, Кацярына Захараўна, ці былі ў доме вашых бацькоў іконы? (А. Журба “На золку”).

Просьба-партытыў часткова злучана з колькасным паказчыкам, які эксплікуе мізэрнасць магчымых выдаткаў адрасата і з’яўляецца ўзмацняльнікам ілакутыўнай сілы заахвочвання просьбы.

Просьба-партытыў функцыянуе галоўным чынам у штодзённа-побытавай сферы зносін, што абумоўляе экспрэсіўны, эмацыйны характар моўных сродкаў, якія ўключаюцца ў рэалізацыю дадзенага тыпу заахвочвання: у сітуацыі просьбы адрасат не абавязаны выконваць дзеянне, якое актуалізуецца адрасантам, такое заахвочванне часта злучана з узмацненнем функцыі ўздзеяння, што выяўляецца ў выкарыстанні адрасантам дадатковых моўных сродкаў, стымулюючых адрасата да рэалізацыі жаданага. Просьба з узмоцненай функцыяй уздзеяння ўяўляе сабою комплекс, які складаецца з двух сегментаў:

- 1) цэнтральнага, што выказвае непасрэдна просьбу;
- 2) дадатковага, які змяшчае сродкі ўзмацнення функцыі ўздзеяння (матыўны, прэвентыўны, альтэрнатыўны кампаненты).

Матыўны кампанент – гэта дадатковы кампанент просьбы, у якім эксплікуюцца мэты і матывы заахвочвання: – *Валянцін, прыдумай што-небудзь, зрабі што-небудзь. Я хачу цябе бачыць (А. Андрэў “Сярэдзінная тэрыторыя”).*

Альтэрнатыўны кампанент – гэта дадатковы кампанент просьбы, у якім адрасату паведамляецца пра выгадныя для яго дзеянні: – *Сямён, выканай норму на сёння – і нас начальства пахваліць і табе прэмія будзе (С. Рублеўскі “Паспець надыхацца”).*

Прэвентыўны кампанент – гэта дадатковы кампанент просьбы, у якім адрасат інфармуецца пра магчымыя неспрыяльныя наступствы ў выпадку яго адмовы выканаць дзеянне. Верагодныя неспрыяльны наступ-

ствы могуць датычыцца адрасата/адрасанта/трэціх асоб: – *Алесь, падай голас, а то пан Мешчаноўскі уявіць, быццам я бляфую, і наспрабуе мяне забіць (С. Рублеўскі “Паспець надыхацца”).*

Заклучэнне. Выяўлены корпус моўных сродкаў выражэння семантыкі просьбы (лексіка-граматычных: дзеяслоўных формаў, перфарматыўных дзеясловаў лексіка-семантычнай групы просьбы, мадальных дзеясловаў з канатацыяй ветлівасці, прэдыкатываў “можна”, “трэба”, “пажадана”; марфалагічных: дзеяслоўных формаў ва ўмоўным ладзе, з магчымым узмацненнем ілакутыўнай сілы пасродкам адмаўлення; сінтаксічных: уласна-імператыўных і ўскосна-імператыўных канструкцый, пыталых канструкцый у транспанаванай форме) пацвярджае тое, што просьба з’яўляецца ўніверсальным самастойным тыпам заахвочвання, семантыка якога рэалізуецца ў маўленчай дзейнасці рознаўзроўневымі моўнымі сродкамі, якія характарызуюцца ўніверсальнасцю. У той жа час нацыянальна-культурныя асаблівасці маўленчых паводзін носбітаў мовы дазваляюць казаць пра наяўнасць унікальных моўных сродкаў, якія актуалізуюць семантыку просьбы – памяншальна-ласкавыя звароты, акцэнтнае адрасаванне просьбы.

Выбар сродкаў выражэння просьбы залежыць ад сферы зносін камунікантаў: у афіцыйных зносінах маўленчыя дзеянні моўніка набываюць рытуальны характар; у штодзённа-побытавай сферы зносін адрасант карыстаецца шырокім спектрам моўных сродкаў і ўжывае тыя, якія, па яго меркаванні, будуць найбольш дарэчныя ў пэўнай жыццёвай сітуацыі. Аналіз частотнасці ўжывання таго ці іншага тыпу просьбы дазваляе зрабіць вывад, што найбольш ужывальным тыпам просьбы ў беларускай мастацкай літаратуры з’яўляецца просьба аб дзеянні.

На фарміраванне камунікатыўнай сітуацыі просьбы ўплываюць камунікатыўныя характарыстыкі яе ўдзельнікаў. Адрасант просьбы ў міжасобасных зносінах можа з’яўляцца ўладальнікам любога сацыяльнага статусу. У сітуацыі масавай камунікацыі ён, звычайна, дамінуе над адрасатам у камунікатыўнай пазіцыі. Характар і спосаб камунікацыі абумоўліваюць тып адрасата просьбы: ён можа быць рэальным (у кантактных зносінах), патэнцыйным (у масавых зносінах) ці віртуальным (маналагічным, рытарычным “удзельнікам” пры звароце адрасанта да вышэйшых сіл).

Важным фактарам у арганізацыі падахвочвання ў цэлым і рэквестыўнага падахвочвання ў прыватнасці з’яўляецца ўлік асаблівасцяў нацыянальных камунікатыўных паводзін: беларускія камунікатыўныя паводзіны адрозніваюцца дыстантнасцю і арыентацыяй на асобу, значным аспектам у рэалізацыі просьбы з’яўляецца выкананне прынцыпу ветлівасці, які дазваляе адрасанту схіліць да сябе суразмоўцу і разлічваць на камунікатыўны поспех у выніку сваёй маўленчай дзейнасці.

Падчас даследавання ўстаноўлена, што функцыянаванне прыватных прагматычных тыпаў мае сваю

специфіку: просьба-регулятив рэалізуецца толькі ў рамках семантычнага тыпу просьбы аб дзеянні; просьба-карэктыв, як правіла, у рамках семантычнага тыпу просьбы аб дзеянні ці просьбы аб сумесным дзеянні; просьба-партытыў можа функцыянаваць у рамках любога семантычнага тыпу просьбы (просьбы аб дзеянні, просьбы аб сумесным дзеянні, просьбы аб дазволе).

Літаратура

1. Шамьенова, Г.Р. Принцип вежливости как особая коммуникативно-прагматическая категория в русском речевом общении: дис. ... канд. фил. наук: 10.02.19 / Г.Р. Шамьенова. – Саратов, 2000. – 189 с.
2. Багдасарова, А.А. К вопросу о референтной типологии речевых актов убеждения / А.А. Багдасарова // Речевые акты в лингвистике и методике: межвуз. сб. науч. тр. – Пенза: Пенз. гос. пед. ин-т иностр. яз., 1986. – С. 21–23.
3. Формановская, Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности рус. яз. и лит. / Н.И. Формановская // Гос. ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина. – Москва: Рус. яз., 2002 (ЗАО Астра семья). – 213 с.
4. Бойчук, Е.В. К вопросу о функционально-семантическом поле просьбы. Смысловое пространство текста / Е.В. Бойчук. – Петр.-Камч., 2011. – С. 11–16.
5. Бойчук, Е.В. Просьба-регулятив как тип побуждения / Е.В. Бойчук // Вест. МГОУ. Серия “Русская филология”. – 2011. – № 3. – С. 54–58.
6. Бойчук, Е.В. Языковые средства выражения просьбы-корректива. Экология русского языка / Е.В. Бойчук. – Пенза, 2010. – С. 32–36.
7. Бойчук, Е.В. Коммуникативная ситуация просьбы: к постановке проблемы. Смысловое пространство текста / Е.В. Бойчук. – Петр.-Камч., 2008. – С. 13–18.
8. Лейко, И.М. Прагмалингвистический подход к изучению речевого портрета / И.М. Лейко // Беларуско-руско-польскае супастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія: зб. навук. арт. – Віцебск: ВДУ імя П.М. Машэрава, 2013. – С. 96–98. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/26247> (дата звароту: 20.09.2023).
9. Шульженко, Г.А. Просьба и сопровождающие ее элементы речевого этикета: к проблеме интенционального смысла единиц речевого этикета в прагматике диалога: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Г.А. Шульженко // Саратов. гос. ун-т. – Москва, 1991. – 227 с.

Паступіў у рэдакцыю 16.01.2024